

**MOZAIKOVITÝ EXKURZ RUSKOU
FILOZOFIOU 20. STOROČIA**

Ruskaja filozofija vo vtoroj polovine XX veka (Ruská filozofia v druhej polovici 20. storočia). Časť 2. Moskva, INION RAN 2000, 199 s.

Ak by súčasný nepriaznivý trend v postoji k fenoménu ruskej kultúry vôbec a ruskej filozofie zvlášť mal u nás pokračovať, onedlho by sme o tomto fenoméne (aj v dôsledku rapidného poklesu znalosti ruštiny) dostávali prevažne len sprostredkované informácie, takpovediac z druhej či až z tretej ruky. Najmä toto zistenie ma inšpirovalo k niekoľkým poznámkam na margo neveľkého zborníka pripraveného Inštitútom vedeckých informácií pre spoločenské vedy pri Ruskej akadémii vied. Jeho prvá časť vyšla v roku 1999. Boli v nej prezentované štyri významné postavy - filozofi A. F. Losev, A. V. Gulyga, E. V. Ilienkov a N. N. Trubnikov, ktorí podľa zostavovateľky I. S. Andrejevovej vo väčšej či menšej miere nadviazali na tradície ruského filozofovania. V závere zborníka bol v dvoch príspevkoch sprostredkovaný pozitívny i kritický pohľad holandského naslovovzatého špecialistu E. van der Zweerdeho na mnohorozmerný a kľukatý vývoj filozofie v ZSSR.

Pre druhú časť zborníka, ktorej hlavné myšlienky sa pokúsim stručne priblížiť, zvolila tá istá editorka publikáciu dvoch filozofických portrétov. A. M. Anisov a A. S. Karpenko s veľkým rozhľadom pertraktujú podstatné myšlienky svojho učiteľa, logika a metodológa vedy svetového mena V. A. Smirnova. Zdôrazňujú pritom tristnú skutočnosť, že mnohé jeho novátorské idey a originálne riešenia zostávali dlhé roky na Západe neznáme - napríklad Smirnovova doktorská dizertácia z roku 1972 alebo jeho významná monografia *Logičeskije metody naučnogo znanija*, ktorá sa stala dokonca predmetom desať rokov trvajúceho ostrého zápasu na oddelení logiky v Ústave filozofie AV ZSSR a vyšla až roku 1987 vďaka gorbačovovskej prestavbe.

Obsiahla štúdia *Perspektivy rozvoja koncepcie noosféry*, ktorej autorom je T. A. Ursul, je venovaná jednej z ústredných postáv noosférického hnutia v Rusku - A. D. Ursulovi. Vedeckovýskumná činnosť akademika Ursula je úzko spätá s učením o noosfére V. Vernadského a Teilharda de Chardin, ako aj s kozmizmom K. Ciolkovského a N. Fiodorova. V 90-tych rokoch akademik Ursul významne prispel k skúmaniu korelácie základných téz učenia o noosfére so stratégiou prechodu ľudstva k trvale udržateľnému rozvoju ("sustainable development"), v ktorom hlavnú úlohu hrá dištančný vzdelávací systém. A. D. Ursulovi patrí významné miesto v medzinárodnom noosférickom akademickom hnutí i vo viacerých ekologických iniciatívach.

Ťažiskom zborníka je nepochybne jeho druhá časť (*Obnovenie tradície*), pozostávajúca z ôsmich štúdií. Ich leitmotívom je optimistické konštatovanie, že takmer po storočnom zamlčovaní sa do ruského povedomia konečne vracajú viaceré zabudnuté mená, vydávajú sa jednotlivé pôvodné práce i zobraňované spisy významných ruských mysliteľov 19. a začiatku 20. storočia, a to V. Rozanova, I. Il'jina, L. Karsavina, V. Soloviova, N. Fiodorova, N. Berďajeva a iných. Očividným počinom bolo v roku 1992

vydanie príručky *Russkaja filosofija. Filosofija kak specialnost' v Rossii (Ruská filozofia. Filozofia ako odbor v Rusku)*. Súčasne sa však v zborníku priznáva, že celková kvalita spracovania dejín ruskej filozofie, ktoré sa dnes vyučujú prakticky na všetkých vysokých školách, podstatne zaostáva za kvantitou. Niektoré učebnice i monografie sú napísané v intenciách tradičného marxizmu a sú vo väčšej či menšej miere poplatné klišeovitému interpretačnému prístupu.

Tí autori, ktorí sa usilujú o renesanciu ruskej filozofie, sa v prvom rade orientujú na tieto relevantné problémové okruhy: špecifikum ruskej náboženskej filozofie, svojbytnosť ruského filozofického myslenia a rozvíjanie ruskej filozofie v exile, ktorým sa podľa ich presvedčenia do značnej miery zabezpečila kontinuita tradície. Svoju úlohu však viacerí bádatelia nevidia len v obnovení kontextu, ale aj v objavovaní a sprítomňovaní pozitívneho obsahu ruskej filozofie, a to obsahu, ktorý je dnes osobitne aktuálny. Zdôrazňuje sa pritom, že vznik svojbytnej ruskej filozofie bol vnútornou potrebou rozvoja ruskej kultúry. Práve z tejto potreby vyvierali jej dve kardinálne témy: svojbytnosť a sobornosť. Spomedzi originálnych spracovaní dejín ruskej filozofie sa prednostne spomínajú dve fundamentálne monografie: V. V. Vančugov: *Očerki istorii "filosofii samobytno-russkoj" (Náčrt dejín "filozofie svojbytnej-ruskej")* (1994) a S. S. Choružij: *Posle prereryva: Puti russkoj filosofii (Po prerušení: Cesty ruskej filozofie)* (1994).

Ako sa vymedzuje špecifikum ruského filozofického myslenia? Čím sa vlastne líši od západného filozofovania? V prácach ruských historikov filozofie sa najčastejšie uvádzajú tieto základné špecifiká: 1. Najrelevantnejšou témou ruskej filozofie bolo hľadanie zmyslu a významu kresťanských ideí pre jednotlivcov, pre spoločnosť a kultúru. 2. V popredí sa nachádzali problémy podstaty a zmyslu bytia, ako aj problémy zmyslu a zákonitostí dejín. 3. Signifikantný bol krajný antinomizmus v chápaní sveta, človeka a dejín. 4. Prevládal emocionálno-obrazný, umelecký štýl filozofovania, uprednostňujúci intuíciu, "náhle vnuknutie" pred striktnými logickými úvahami.

Okrem toho sa často vyskytujú zaujímavé postrehy o skrytej, "potajmej" povahe viacerých sociálno-filozofických reflexií ako reakcií na tvrdú cenzúru, ktorá existovala v Rusku.

Informačne relevantné sú nasledujúce dva príspevky, v ktorých I. S. Andrejevová referuje o nábožensko-filozofickom časopise *Načala (Základy)* a o filozofickej slovníkovej literatúre 90-tych rokov. Časopis *Načala* vychádza od roku 1992 štvrťročne a orientuje sa na sprítomnenie ruského filozofického odkazu. Každé číslo je venované prevažne tvorbe jedného mysliteľa. Takto sa tu už prezentovala tvorba G. Špeta, K. Leontieva, V. Rozanova, N. Fiodorova, A. Loseva a iných, a to v pravidelných rubrikách: 1. texty; 2. listy; 3. spomienky; 4. výskumy; 5. preklady; 6. kritika a bibliografia.

Z významnejších slovníkov autorka podrobnejšie charakterizuje štyri publikácie, všetky z roku 1995: *Filosofy Rossii XIX - XX stoletij: Biografii. Idei. Trudy; Sto russkich filosofov: Biografičeskij slovar; Russkaja filosofija: Slovar; Russkaja filosofija: Malij enciklopedičeskij slovar*. Hlavný prínos týchto publikácií spočíva v spracovaní nových, resp. staronových hesiel (pojmov, problémových okruhov, osobností). Na margo kategoriálneho aparátu treba snáď poznamenať, že za ústredný pojem ruskej

náboženskej filozofie sa jednoznačne označuje pojem "sobornosť", ktorý je natoľko špecificky ruský, že by sa v žiadnom prípade nemal prekladať, ale len explikovať. Autorka pozitívne hodnotí pokusy spojiť dve epochy ruského filozofovania - ruskú a sovietsku, ktoré sú ale zatiaľ skôr výnimočné. Kriticky sa vyslovuje k opačnej tendencii - k nihilistickému prístupu, keď sa paušálne zavrhuje celá sovietska filozofia a až na malé výnimky sa označuje za jedno veľké smetisko.

Dôkladným spracovaním sa vyznačuje stať T. N. Očirovovej *Eurázijstvo a filozofia všejednoty*. Autorka chápe vznik a vývoj eurázijstva ako organické pokračovanie ruskej nábožensko-filozofickej tradície. Ukazuje zároveň, že teocentrizmus myslenia bol v tejto doktríne úzko spätý s politológiou a sociológiou, s polemickým zápalom, ktorý jej bol nanútený logikou politického boja a politickej konfrontácie. Charakteristika hlavných predstaviteľov eurázijstva, obsiahnutá v tomto príspevku, spolu s uvedenou bibliografiou môže poslúžiť ako dobré východisko pri štúdiu jeho novodobých podôb. Je známe, že novoeurázijstvo získava v Rusku na popularite, dokonca sa hovorí o akomsi novoeurázijskom syndróme v súčasnom ruskom myslení.

Formou obsiahlych anotácií sa v zborníku prezentuje monografia A. V. Gulygu *Russkaja ideja i jejo tvorczy (Ruská idea a jej tvorcovia)* (1995) a kniha O. D. Kurakinovej *Russkij kosmizm kak sociokulturnyj fenomen (Ruský kozmizmus ako sociokultúrny fenomén)* (1993). Súhrnný referát o živote a učení Leva Karsavina tlmočí názory S. Choružého na tohto významného mysliteľa, ktorý bol typickým predstaviteľom mladšej generácie "strieborného veku" ruskej kultúry.

Tretia časť knihy je takpovediac pohľadom odinakiaľ. I. S. Andrejevová sa tentokrát pokúsila zhrnúť dlhodobý, mnohoraký a trvalý záujem nemeckej odbornej verejnosti o ruskú duchovnú kultúru, ktorý sa manifestuje tak v bohatej prekladovej tvorbe, ako aj v analytických publikáciách venovaných významným postavám a myšlienkovým posolstvám ruskej filozofie. Autorka súčasne upozorňuje na to, ako viacerí nemeckí autori reflektujú žalostný stav, v ktorom sa dnes ocitla oficiálna marxistická filozofia v Rusku. Osobitne si všíma práce, v ktorých sa popiera kontinuita ruskej filozofie a všetky pokusy zástancov tejto kontinuity vybudovať most medzi minulosťou a prítomnosťou sa označujú za číročíru ilúziu. Návrat totiž nie je možný ani z teoreticko-poznávacieho, ani z kultúrno-teoretického hľadiska, pretože sovietska moc zlikvidovala inštitucionálne i osobnostné predpoklady duchovnej kontinuity. Ruskí exilovní filozofi nemali zasa intelektuálny vplyv na sovietsku filozofiu, ale zaslúžili sa o rozvoj filozofického myslenia v krajinách, kde žili a tvorili, napríklad Losskij v Československu, Berd'ajev a Šestov vo Francúzsku, Bulgakov v Nemecku.

V závere zborníka sa prezentuje kritický pohľad A. Ignatowa na sovietsku filozofiu. Referáty sa týkajú dvoch jeho štúdií: *Zwischen "Selbstkritik" und neuer Hoffnung: Die marxistische Theorie-Debatte in Russland* (1996) a *Diamat und Eklektizismus: Die neue Fassung der Sowjet Philosophie* (1991).

Rastúci záujem o skúmanie osobitostí národnej filozofie je pochopiteľný. Prístup k riešeniu filozofických problémov i samotné uprednostňovanie istých tém je očividne súčasťou národnej identity, o ktorú sa v rodiacom sa globálnom svete usilujú malé i veľké národy. S tým súvisí niekedy možno i nekritické či tendenčné hľadanie kontinuity a bagatelizovanie hĺbky diskontinuity vo vývine vlastnej duchovnej kultúry. Bolestne

sa to dotýka najmä postkomunistických krajín, v ktorých ale prerušená tradícia nebola rovnako dlhá. Najväčšmi to postihlo ruskú filozofiu. O to energetickejšie sú však jej úsilia o renesanciu. Niečo z jej intencií iste naznačili aj dva zborníky venované ruskej filozofii 20. storočia, avizovaný je i tretí zväzok.

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

DEJINY INTERPRETÁCIE *PIESNE PIESNÍ* AKO "PERFEKTUM" EURÓPSKEHO MYSLENIA

ÓRIGENÉS: O písni písni. Výbor, studie, komentář Martin C. Putna. Preklad Martin C. Putna, Jakub Sitár. Praha, Herrmann & synové 2000, 257 s.

Túto knižnú publikáciu, ktorá sa na slovenský trh dostala začiatkom roku 2001, pripravila dvojica českých filológov - Martin C. Putna a Jakub Sitár. Jej vydanie bolo súčasťou výskumného projektu Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej s názvom *Komparatívna poetika v multikultúrnom svete*.

Práca je odborným prekladom časti Origenovho komentára a jeho dvoch homílií k *Piesni písni*, no zaradením úvodnej štúdie (rozsahovo i tematicky značne širokej), skúmajúcej interpretácie *Piesne písni* ako kultúrny fenomén európskeho myslenia, presahuje bežný rámec vydání odborných prekladov. Práca je jasne a precízne štruktúrovaná a samotná štúdia (s. 7-72) s názvom *Píseň písni v dějinách evropského myšlení* je chronologicky členená na jednotlivé kapitoly a podkapitoly.

Už na počiatočných stranách prvej podkapitoly (*Píseň písni mezi erótem a náboženstvím*) na pozadí skúmania vzájomného vzťahu dvoch hodnôt ľudského života - erosu a náboženstva - čitateľ spoznáva zámer práce autora: "*V dile jejího znovuobjevování nejde přitom pouze o čistě "archeologický" zájem. Dějiny výkladů Písně nejsou, v gramatické metafoře, "préteritum", nýbrž "perfektum": Znamenají děj, který sice v zásadě skončil, ale jehož důsledky se týkají přítomnosti.*" (s. 10) Autor vyslovuje názor, že obraznosť *Piesne písni* mala obsahovo i časovo príliš veľký vplyv na kresťanskú Európu (ktorú sám označuje prívlastkom postkresťanská), aby niečo z tohto vplyvu nezanechala aj tu. Použitie daného termínu následne vysvetľuje prostredníctvom dejinného vývoja kresťanskej mystiky ako procesu zvnútorňovania vzťahu človek - Boh. "*Jak postupují křesťanská staletí, znamená sám pojem "křesťanství" - vedle "objektivního" procesu spásy - pro stále větší počet věřících i "subjektivní" proces zrání lidské duše, jejího přibližování se ke Zdroji a Cíli. S novověkou sekularizací společnosti a post-novověkým obnovením zájmu o věci duchovní se tato dimenze stává vůbec*